

KIRGIZ ATASÖZLERİNDE AİLE VE AKRABA ANLAYIŞI*

Büşra ZORLU*

Özet: İnsanoğlu, binlerce yıldır bilgiyi kalıcı kılmak için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Yazının icadından önce, iletişim tamamen sözlü kültüre dayandığı bu süreçte atasözleri gibi kısa ve kolay ezberlenebilir ifadeler, duygu ve düşünceleri kuşaktan kuşağa aktarmada önemli bir rol oynamıştır.

Aile, bir toplumun gelişmesi, sosyalleşmesi, varlığını koruyup sürdürmesi ve geleceğe taşınmasında temel bir yapı taşıdır. Kültürel mirasın korunması ve yeni kuşaklara aktarılmasında önemli bir sorumluluk üstlenen aile, özellikle sözlü kültürün devamlılığını sağlamaktadır. Ailenin oluşumu ve sürekliliği ile ilgili bazı inanış ve değerler ise atasözleri yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Köklü bir sözlü kültüre sahip Kırgız Türklerinde atasözleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu bildiride de K.K. Yudahin'in "*Kırgızca-Rusça*" sözlüğünü hazırlarken derlediği Kırgız atasözlerinde geçen aile ve akraba anlayışı ile ilgili atasözleri incelenmiştir. Bu sözlükte 2000'e yakın Kırgız atasözü yer almaktadır. Bu sözlükteki Kırgız atasözleri 1997'de Bışkek'te "*Poslovitsy i Pogovorki Kirgizskogo Naroda: İz Sobraniya Akademika K.K. Yudahina*" adıyla ayrı bir kitap olarak bastırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Aile ve Akraba, Kırgız Türkleri

Understanding Family And Relatives In Kyrgyz Proverbs

Abstract: Humankind has developed various methods to preserve knowledge permanently for thousands of years. Before the invention of writing, communication relied entirely on oral culture. In this process, proverbs, which are short and easy-to-memorize expressions, played a significant role in passing emotions and thoughts from generation to generation.

The family is a fundamental building block for the development, socialization, preservation, and continuation of society into the future. Playing a crucial role in preserving cultural heritage and passing it on to new generations, the family particularly ensures the continuity of oral culture. Certain beliefs and values regarding the formation and continuity of the family are passed down from generation to generation through proverbs.

Proverbs hold a significant place in Kyrgyz Turkish, which has a rich oral culture. This report examines the proverbs related to the concept of family and kinship found in the Kyrgyz proverbs compiled by K.K. Yudahin while preparing the "*Kyrgyz-Russian*" dictionary. This dictionary contains nearly 2,000 Kyrgyz proverbs. The Kyrgyz proverbs in this dictionary were published as a separate book in 1997 in Bishkek under the title "*Poslovitsy i Pogovorki Kirgizskogo Naroda: İz Sobraniya Akademika K.K. Yudahina*".

Keywords: Proverb, Family and Relatives, Kyrgyz Turks

Giriş

Atasözü, "*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*"nde şu şekilde tanımlanmaktadır; Atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeler sonunda vardıkları hükümleri hikmetli düşünce, öğüt ve örneklemeler yolu ile veren, birçoğu mecazı anlam taşıyan, yüzyılların oluşturduğu biçimle kalıplaşmış bulunan, daha çok sözlü gelenek içinde nesilden nesile geçerek yaşayan, anonim nitelikteki özlü sözlerdir (1977: 214).

Atasözleri, bir toplumun kültürel birikimini ve yaşam tecrübelerini nesilden nesile aktaran özlü sözlerdir. Geçmişten gelen bilgi, deneyim ve öğütleri kısa ve etkili bir şekilde ifade eden atasözleri, toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlarken bireylere de rehberlik eder. Aynı zamanda ait olduğu toplumun değerlerini yansıtarak dilin ve kültürün yaşatılmasında önemli bir rol oynar.

Sözlü kültürün önemli bir parçası olan atasözleri, Kırgız Türkçesinde "*makal*" diye adlandırılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2023: 1562).

"*Kırgız Adabiyatı Entsiklopediyalık Okuu Kuralı*" kitabında atasözleri yani *makal* şu şekilde tanımlanmaktadır; insanların yıllardır edindiği felsefi düşüncelerini özetleyen, yaşam

* Bu bildiri Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında yapılmış "Kırgız Halkının Atasözleri" Kitabı Örneğinde Kırgız Türkçesi Cümle Bilgisi adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, zorlubusra58@gmail.com

tecrübelerinden alınmış, kafiyeli ve ritmik bir veya birkaç cümleyle tamamlanmış, öğretici amaçla kullanılan folklorik eserlerdir (2004: 131).

Kırgız atasözlerinin önemli derlemelerinden biri olan, bu bildirinin de ana malzemesini oluşturan K.K. Yudahin'in çalışmasıdır. Yudahin “*Kırgızca-Rusça*” sözlüğünü hazırlarken Kırgız atasözlerini derlemiş, bazı maddelerle ilgili yazılar içerisinde Kırgız atasözlerini Rusça çevirisiyle birlikte vermiştir. Bu sözlükte 2000’e yakın Kırgız atasözü yer almaktadır. Bu sözlükteki Kırgız atasözleri 1997’de Bişkek’te “*Poslovitsı i Pogovorki Kirgizskogo Naroda: İz Sobraniya Akademika K.K. Yudahina*” adıyla ayrı bir kitap olarak bastırılmıştır. Bu bildiride de bu atasözlerinde geçen aile ve akraba anlayışı ile ilgili atasözleri incelenmiştir.

1. Aile Kavramı

Tarih boyunca aile, her toplumda temel yapı taşlarından biri olmuştur. Yüzyıllar boyunca din, ekonomi, eğitim ve siyaset gibi alanlardaki faaliyetler büyük ölçüde aile içinde gerçekleşmekteydi. Fakat kültürel gelişmelerin etkisiyle zamanla sosyal kurumlar çeşitlenmiş, daha karmaşık hale gelmiş ve bazı faaliyetler farklı kurumlar tarafından üstlenilmiştir. Buna rağmen, aile bireylerin doğup büyüdüğü ve topluma uyum sağladığı en temel kurum olarak önemini korumakta, hem insan neslinin devamında hem de toplumun şekillenmesinde vazgeçilmez bir rol oynamaya devam etmektedir.

Aile kurumu, tarihin her devrinde var olmuş ve toplumdan topluma farklı yapılarda, varlığını devam ettirerek günümüze kadar gelmiş en önemli toplumsal bir kurumdur (Can, Aslan, 2017: 88).

Bir nevi aile, çocukların yetiştirilme sorumluluğunu taşıyan bir akrabalar grubu olarak tanımlanabilmektedir (Görgün Baran, 2004: 31).

En eski Türk aile yapısı ile ilgili bilgilere Orhun Yazıtlarında rastlamak mümkündür. Orhun Yazıtlarında aile ile ilgili bazı görüşlere rastlanmaktadır. “*Üst mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine atam Bumin Kağan oturmuş. Türk budunu yok olmasın diye, halk olsun diye babam İlteriş Kağan annem İlbilge Hatun’u göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış*”. Bu ibare ile Eski Türklerde çekirdek aile tipinin olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınlara verilen değer de göze çarpmaktadır (Haykır, Haykır, 2017: 89).

Eski Türklerden beri ilk sosyal birlik olan aile, bütün halkın çekirdeği durumundadır. Kan akrabalığı esasına dayanmaktadır. Türklerin, dünyanın dört bir tarafına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri büyük önemden ileri gelmektedir ki, bunun bir delili de Türk dilinde, başka milletlerde rastlanmayan zenginlikte mevcut olan akrabalık ile ilgili belirleyici kelimelerin olmasıdır (Kafesoğlu, 1998: 227-228).

Eski Türk aile yapısı “soy” adını almaktadır. Soyda hem erkek soyundan gelen, hem de kadın soyundan gelen akrabalar mevcuttur. Bu iki akraba tarafı hukukça birbirine eşittir. Anne soyu ve baba soyunun eşit olması, asaletin de iki soylu olmasını gerektirmektedir (Gökalp, 1976: 292-293).

Aile, topluma ait değerlerin, inanışların ve uygulamaların devamını sağlayan bir kültür taşıyıcısıdır denilebilir. Tarih boyunca geleneklerine bağlılığı ile dikkat çeken Kırgız Türkleri de aile konusuna özel bir ilgi göstermişlerdir. Kırgızlarda aile bağı çok güçlüdür. Soy ve nesiller arası ilişkiler sağlam tutulur. Kırgızların İslamiyet’ten önce, ailenin korunması ve devamlılığı, geleneksel dini inanışlar ve töre sayesinde sağlanmışken, Kırgızların Müslüman olmasından sonra dini hükümlerin kuralları, etkili olmuştur (Bayrak İşcanoğlu, 2018: 361).

Kırgız toplumunda aile kurma toplum tarafından onaylanan örf, adet ve hukuk kurallarına göre evlilik ile gerçekleşir. Çocuk sahibi olmak, yeni nesilleri yetiştirmek ve atalardan miras kalan gelenekleri devam ettirmek oldukça önemlidir (Eshenkulova, 2023: 233).

Kırgız toplumunun temelinde çekirdek ailelerin birleşmesinden meydana gelen geniş aileler bulunmaktadır. Aşamalı bir niteliği olan bu sosyal yapılar, baba ailesini ve ondan ayrılan çocukların ailelerini içermektedir. Gerektiğinde aile içinde üç neslin bir arada yaşadığını görmekte mümkündür (Tutar, 2007: 161).

Tarih boyunca göçebe bir hayat yaşamış olan Kırgızlar, bu yaşam tarzına bağlı olarak akrabalık ilişkileri ile ilgili akrabalık terminolojisi geliştirmişlerdir. Akrabalık ya evlilik bağı ile gerçekleşir ya da kan bağı ile meydana gelir. Kan bağına dayanan akrabalık ilişkileri baba, anne, erkek ve kız kardeşleri, kişinin oğullarını ve kızlarını kapsarken evlilik yoluyla meydana gelen akrabalık ilişkisi ise karı ve kocayı kapsamaktadır (Tutar, 2007: 158).

Kırgız Türklerinde akrabalık terminolojisinin şekillenmesinde en önemli faktörlerden biri baba soyundan olanların yedi göbek geçmeden birbiriyle evlilik yapmasını yasaklayan bir kuralın olmasıdır. Bu kural Kırgız Türkçesinde evliliğe dayalı akrabalık terimlerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Ayrıca bu kural babasoylu akrabalık, sadece kendi sınırlarını belirlemekle kalmamış, aynı zamanda soy dışındaki akrabalıkları da kendine uygun şekilde düzenleyerek belirli kümeler içinde adlandırmaya yöneltmiştir (Cumakunova, 2012: 213).

Kırgızlar, eskiden beri aile kurma kararında evlenecek kişilerin ailevi özelliklerine bakılmasına önem vermişlerdir. Dünür olacağı ailenin saygıdeğer, terbiyeli insanlar olmasına dikkat ederler. Ayrıca Kırgızlar Müslüman oldukları için kendi örf adetlerinin yanında dini kurallara da uymaktadırlar. Kırgızlar tarih boyunca genelde farklı dinden birileriyle evlenmezlerdi. Ancak son zamanlarda Hristiyan Ruslarla evli olanlara rastlamaktadır. Bu da yaklaşık yüz yıla aşkın bir süre Ruslarla beraber yaşamının getirdiği etki ile açıklanabilir (Dıykanbayeva, 2013: 134).

Kırgızlar, eski zamandan beri sağlam ataerkil aile yapısına dayanan bir sistem benimsemişlerdir. Buna göre, aile soyunun devamı baba tarafına dayandırılmıştır. Dolayısıyla bir insanın soyu, akrabası denince baba tarafından insanlar sayılmaktadır (Eshenkulova, 2023: 235).

Atasözleri, ait oldukları toplumun kültürel bir yansıması olarak önemli sosyolojik bir değerde taşımaktadır. Atasözlerinde tespit edilen bulgular, ait olduğu toplumun aile yapısına dair önemli ipuçları sunar. Ayrıca, atasözleri yalnızca toplumun aile yapısını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda o topluma ve aile düzenine şekil veren unsurlar arasında da yer alır. Bu yüzden bir topluma ait atasözleri incelendiğinde aile ve akraba ilişkilerinin atasözlerinde çok önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Kırgız Türkçesinde aile “üy-bülo”, akraba ise “tuugan” şeklinde adlandırılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2023: 2210-2284).

Bu bildiride Kırgız Türkçesindeki atasözlerinde yer alan aile ve akrabalık ilişkileri ele alınarak, aile yapısının oluşumu, aile üyeleri arasındaki etkileşim ve toplumsal işlevleri incelenmiştir. Konuyla alakalı belirlenen atasözlerinden en belirgin ve anlamlı olanlar seçilerek verilmiştir.

2.Kırgız Atasözlerinde Aile ve Akraba Kavramı Üzerine İnceleme

2.1. Karı-Koca İlişkisi İle İlgili Atasözleri

İncelenen atasözlerinde karı-koca ilişkisi ile ilgili olarak 24 tane atasözü tespit edilebilmiştir. Bu atasözleri incelendiğinde Kırgız atasözlerinde karı-koca ilişkisine yönelik şunları söylemek mümkündür; atasözleri evlilik kurumunun hem olumlu hem de olumsuz yönlerini ele almakta, kadın ve erkeğin ilişkisini belirleyen unsurları gözler önüne sermektedir.

Bazı atasözleri, kadının ve erkeğin birbirini nasıl tamamladığını ve nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Yani mutlu bir evliliğin temelinde karşılıklı uyum ve anlayış olduğun vurgulamaktadır.

Ayal cakşı er cakşı. “*Kadın iyi, koca iyi*”.

Erdi kadın bir üydün ayı menen künü. “*Karı koca bir evin ayı ile güneşi*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Bazı atasözleri, evlilikte kadının rolüne vurgu yapmaktadır. Kadının iyi bir eş olduğunda kocasının hayatını olumlu etkilediğini söylerken, kötü bir eşin koca için büyük bir sıkıntı kaynağı olabileceğini ifade eder. Bu tür atasözleri, toplumda kadının ev içindeki düzeni sağlama ve huzuru devam ettirme görevine sahip olduğunu ima etmektedir.

Cakşı bolso katınıñ, tabıla beret akılıñ. “*İyi olursa karın, aklın artar*”.

Caman bolso katınıñ, içten cegen mitedey. “*Kötü ise hanımın, içten yiyen kurt gibidir*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Kırgız kültüründe de diğer Türk toplumlarında olduğu gibi erkek, evin direği olarak görülmektedir. Atasözleri erkeğin ailesini geçindirme yükümlülüğüne işaret ederken, erkeğin ailesini koruma ve geçindirme sorumluluğuna işaret etmektedir.

Katın camanı er koruyt, er camanı cer koruyt “*Kadın kötüsü koca korur, koca kötüsü yer korur*”.

Katın erdi karayt, er cerdi karayt “*Kadın kocaya bakar, koca yere bakar*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Evlilikte her zaman uyum olmayabilir, çatışmalar da yaşanabilir. Evlilikte yaşanan anlaşmazlıkların taraflara zarar verebileceği gibi aile içindeki çatışmalar geniş çevreye de yansiyebileceği görülebilmektedir.

Erdi kadın uruşat, esi ketken boluşat. “*Karı koca kavga eder, aklını kaybeden taraf olur*”.

Katını menen uruşkan, kaynına salam berbeyt. “*Karısı ile vuruşan, kaynına selam vermez*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Evlilik sadece duygusal değil, maddi bir temele de dayanır. Bazı atasözlerinde eş seçiminin maddi zenginlik kadar önemli olduğunu vurgulanmaktadır.

Birinçi baylık den sooluk, ekinci baylık ak cooluk, üçüncü baylık cüz sooluk. “*Birinci zenginlik can sağlığı, ikinci zenginlik eş, üçüncü zenginlik yüz koyun “mal varlığı”*”.

On kündük aşın bolgonço, bir kündük eşin. “*On günlük aşın olacağına, bir günlük eşin olsun*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Sadakat evlilikte önemli bir unsurdur ve bazı atasözleri bu konuyu ele alır. Sevgisiz bir evliliğin anlamsızlığı dile getirilirken toplumun sadakate verdiği önemi ve ikinci evliliklere olan bakışını atasözleri yansıtmaktadır.

Eri ölüp, erge tiygen eldin adatı; eri turup, erge tiygen bettin karası. “*Kocası ölüp, kocaya varan halkın âdeti; kocası durup, kocaya varan yüz karası*”.

Eri süybös katinga endik-upa ne payda? “*Kocasının sevmediği kadına allık, pudra ne fayda?*” Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Tespit edilen diğer atasözleri aşağıda verilmektedir.

Alcake erkeкке calcake kadın tuş kelet. “*Büyük ağızlı erkeğe, geveze kadın denk gelir*”.

Algan eri caraşsa, kara kadın ak bolot. “*Aldığı kocası yakışmışsa, kara kadın ak olur*”.

Baybiçenin bardığı töödöy kara sandığı. “*Hatunun varlığı deve kadar kara sandığıdır*”.

Baydı tuup alat, baybiçeni satıp alat. “*Beyi doğurur, hatunu satın alınır*”.

Camandın katını bolguça, cakşının cesiri bol. “*Kötünün kadını olacağına, iyinin dolu ol*”.

Er aylası bir, kadın aylası miñ. “*Koca çaresi bir, kadın çaresi bin*”.

Er sorgogu üy tolturat, kadın sorgogu üy kurutat. “*Kocanın obur olanı ev doldurur, kadının obur olanı ev kurutur*”.

Eri ölgöndö katinga törkünü cakın. “*Kocası ölen kadına baba ocağı yakın*”.

Katın erke bolso, erine teke bolot. “*Kadın nazlı olsa, kocasına teke olur*”.

Katındı kütüp albagan küñ kılat. “*Karısına bakamayan cariye yapar*”.

Katınım sokur canım tınç. “*Karım kör, canım rahat*”.

Katının dolu bolso, zamandın tınçtıgınan ne payda? “*Karın deli olsa, zamanın rahatlığından ne fayda?*”

Sonuç olarak atasözlerinde yansıyan karı-koca ilişkisine yönelik şunları söylemek mümkündür. Kırgız atasözleri, toplumda karı-koca ilişkilerinin nasıl şekillendiğini ve bu ilişkilere dair genel bakış açısını yansıtmaktadır. Bu atasözlerinden yola çıkarak, evliliğin temelinde karşılıklı saygı, sadakat, uyum ve hem maddi hem de manevi destek olduğu söylenebilir. Kadın ve erkeğin evlilik içinde farklı sorumlulukları bulunduğu gibi, birbirlerini tamamlayan roller üstlendikleri de görülmektedir. Bununla birlikte, evlilikte zaman zaman sorunlar ve anlaşmazlıklar yaşanması kaçınılmazdır. Bu tür durumlarla başa çıkma yöntemleri de atasözlerinde kendine yer bulmuştur. Geçmişten günümüze uzanan bu sözler, evlilik anlayışını ve toplumun değer yargılarının kavranması açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

2.2. Anne ve Baba ile İlgili Atasözleri

İncelenen atasözlerinde anne ve baba ile ilgili olarak 22 tane atasözü tespit edilebilmiştir. İncelenen atasözlerinde hareketle anne ve baba değeri ile ilgili şunları söylemek mümkündür. Anne ve baba bütün Türk toplumlarında olduğu gibi Kırgız toplumunda da kutsal olarak görülür. Bu kutsiyetin atasözlerine de yansıdığı görülmektedir.

Anne-babaya duyulan saygı, toplumun temel ahlaki değerlerinden biridir. Atasözleri, anne ve babaya iyi davranmanın hayatın ilerleyen yıllarında çocuğu olumlu yönde etkileyeceğini ifade eder. Ayrıca atasözleri, anne babaya gösterilen saygının bir erdem olduğunu ve bunun etkisini kişinin ileride kendi çocuklarından görebileceğini belirtir. Aynı zamanda, hayat tecrübesi olan büyüklerden öğüt almanın gerekliliği vurgulanır.

Ata enendi sıylasañ, öz balañdan cakşılık körösün. “*Babanı, anneni sayarsan, kendi çocuğundan iyilik görürsün*”.

Atañdı körgöndön akıl sura. “*Babanı görene danış*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Babalar, ailede otoritenin ve koruyuculuğun temsilcisi olarak görülür. Baba, çocuğun yolunu çizen ve ona rehberlik eden kişidir. Atasözleri ayrıca babanın sadece biyolojik bir figür olmadığını, çocuğa toplumsal konum ve fırsatlar sağladığını gösterir. Aynı zamanda babanın izinden gitmenin çocuk için en iyi yol olduğu vurgulanmaktadır.

Atıñ barda cer taanı, atañ barda el taanı. “*Atın varken yer tanı, baban varken el tanı*”.

Atadan tuusa iygi, ata colun kuusa iygi. “*Babadan doğsa iyi, baba yolunu kovalasa iyi*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Babaya ilişkin bazı atasözleri, çocuğun babasına olan sorumluluklarını yerine getirmediğine dair eleştirel bir yaklaşım da taşır. Yani anne babanın çocuklarına büyük emek verdiğini ancak yaşlandıklarında çocukların onlara aynı ilgiyi göstermediğini anlatır.

Bir ata otuz uuldu bagat, otuz uul bir atanı bagalbayt. “*Bir baba otuz çocuğa bakar, otuz çocuk bir babaya bakamaz*”. Örnek olarak verilebilir.

Annelik kavramı, bütün toplumlarda sevgi, fedakârlık ve bağlılık ile özdeşleştirilmiştir. Annenin yokluğu, çocuk için büyük bir eksiklik olarak görülür. Atasözlerine bakıldığı zaman annenin çocuk üzerindeki rolünün ne kadar büyük olduğunu ve annenin varlığının, çocuğun akraba ilişkilerini bile etkilediğini gösterir. Anne, çocuğunun ihtiyaçlarını gözetken ve ona rehberlik eden bir figür olarak ele alınmaktadır.

Ene ölsö, törkündön kadir ketet. “*Anne ölse, akrabadan kadir kıymet gider*”.

Enege balanın alalığı cok. “*Anneye çocuğun ayrıcalığı yok*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Bir yandan da atasözlerine bakıldığı zaman annenin ne kadar çabalarsa çabalasın, çocuklarına her şeyin yetmeyeceğini ima eden bir bakış açısı da yansıtılır. Bunun yanında,

annenin çocuk üzerindeki etkisini bazen abartılı ve olumsuz bir şekilde ifade eden atasözleri de bulunmaktadır.

Enenin kolunan kız toyboy, erdin kolunan kuş toyboy. “*Annenin elinden kız doymaz, erkeğin elinden kuş doymaz*”. Örnek olarak verilebilir.

Bazı atasözleri, çocukların anne babasına sadece çıkar ilişkisi çerçevesinde yaklaştığını eleştirel bir şekilde dile getirir. Bu atasözleri, insanların zor zamanlarda menfaatleri için anne babasını bile gözden çıkarabileceğini eleştirel bir şekilde anlatmaktadır. Ebeveynlerin çocukları için her şeyi yaptığı ancak çocukların aynı fedakârlığı göstermediği eleştirisi öne çıkmaktadır.

Ataın altmışka çıkkanda aldap soolop küçün al. “*Baban altmış yaşına geldiğinde yolunu bulup gücünü al*”.

Suudan ötküçö enemdi bereyin. “*Sudan geçinceye kadar annemi vereyim*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Çoğu zaman anne ve baba, çocuğun geleceği için karakterini ve mesleğini şekillendiren temel figürler olarak görülür. Atasözlerinde çocukların ebeveynlerini bir rol model aldığını, onların yaptıkları işleri devam ettirdiğini ifade eden sözlerde bulunmaktadır.

Ata körgön ok bıçat, ene körgön ton bıçat. “*Baba gören ok bıçer, anne gören kürk bıçer*”. Örnek olarak verilebilir.

Atasözlerinde anne babanın çocuk yetiştirirken bazı yanlışlara düşebileceğini anlatan atasözleri de vardır.

Ataluu cetim arsız cetim, enelüü cetim erke cetim. “*Babalı yetim arsız yetim, anneli yetim nazlı yetim*”. Örnek olarak verilebilir.

Tespit edilen diğer atasözleri aşağıda verilmektedir.

Aldıña aş kelse, ataıdın kununan keç. “*Önüne aş gelse, babanın diyetinden geç*”.

Aldırgan enesinin koynun açat. “*Bir şeyi çalınan kişi annesinin koynunu karıştırır*”.

Ata balası ton cakası. “*Babaya çocuğu, kürk yakasıdır*”.

Atalaştan altoo bolgonço, eneleştan eköo bol. “*Babadan altı olasıya kadar, anneden iki ol*”.

Ataluu bala uruşat, agaluu ini culuşat. “*Babalı oğul kavga eder, abili kardeş çekişir*”.

Ataluu uul kocoluu kul. “*Babalı oğul sahipli köle*”.

Atam, enem bar bolsun, oozu, murdu çok bolsun. “*Babam, annem var olsun, ağzı, burnu olmasın*”.

Enesi çok kız, atası çok uul çetesiz. “*Annesiz kız, babasız oğul bakımsızdır*”.

Kasapçı enesine söök satat. “*Kasap annesine kemik satar*”.

Mata dañkı menen böz ötöt, ata dañkı menen kız ötöt. “*Pamuğun şöhreti ile bez satılır, baba şöhreti ile kız evlenir*”.

Sonuç olarak Kırgız atasözlerine bakıldığında zaman anne ve baba toplumun temel yapı taşları olarak kabul edilmektedir. Baba, aileyi yönlendiren, çocuğa rehberlik eden ve maddi açıdan destek sağlayan bir figür olarak öne çıkarken, anne ise sevgi ve fedakârlığın simgesi olup, çocuğun gelişiminde en büyük bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Ancak anne-baba ve çocuk ilişkileri her zaman idealize edilmemiştir. Bazı atasözlerinde, çocukların anne ve babasına karşı zaman zaman vefasızlık gösterdiği, çıkarıcı davrandığı ve yaşlandıklarında onlara yeterince değer vermediği yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Genel olarak incelenen Kırgız atasözleri, Kırgız toplumunun aile yapısına dair önemli ipuçları vermektedir.

2.3. Kız Çocuk ve Erkek Çocuk ile İlgili Atasözleri

İncelenen atasözlerinde kız çocuk ve erkek çocukla ilgili 41 tane atasözü tespit edilebilmiştir. Tespit edilen atasözlerinden hareketle Kırgız toplumunda kız çocuk ve erkek çocuğa verilen değerlerle alakalı şunları söylemek mümkündür.

Bir toplumda ailenin neslini sürdürmesi büyük önem taşır. Ailenin nesli, içinde bulunduğu toplumu etkileyip şekillendirir. Bu yüzden ailede çocuğa çok fazla önem verilir. Çocuk olmayan evin adeta bir kabristan benzetmesi de bize ailede çocuğa verilen önemi göstermektedir. Bu da Kırgız atasözlerine yansımıştır.

Balaluu üy bazar, balasız üy mazar. “*Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar*”.

Balaluu üy gülüstön, balasız üy körüstön. “*Çocuklu ev gülistan, çocuksuz ev kabristan*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Çocuk yetiştirmek sadece mutluluk getiren bir süreç değil, aynı zamanda büyük bir sorumluluk da gerektirir. Bir çocuğun sorumluluğu üstlenmek büyük cesaret isteyen bir iştir. Ayrıca, çalışkan ve hayırlı bir evladın, verimli toprakta yetişen bir ürün gibi, ilerleyen yıllarda büyük faydalar sağlayacağını belirtilmektedir.

Bala ıylabay emçek kayda? “*Çocuk ağlamazsa meme nerede?*”

Balañ paydaluu bolso, aştıgñ aydaluu. “*Çocuğun faydalı olsa, ekinin ekinmiş*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Kırgız atasözlerinde kız çocuk ve erkek çocuğa verilen değerler farklılık göstermektedir. Erkek çocuğu daha çok yiğitlik yapıp, soyu devam ettirecek bir değerde görülürken, kız çocuğu daha çok doğumundan itibaren evliliğe hazırlayıp, ev işlerini öğretilip, ileride kocasına hayırlı bir eş olması şeklinde görülmektedir. Kız çocuğu büyüyünce zaten evden gidecek gözüyle bakılıp erkek çocuğuna verilen değerden daha az değer verildiği atasözlerinde görülmektedir.

Uulu cuktun muunu cok. “*Oğlu olmayanın mafsalı olmaz*”.

Çıkkın kız çiyden tışkarı. “*Evlenmiş kız aileden başkadır*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Ayrıca kız çocuklarının daha uysalken erkek çocuklarının hayatta bazen zorluklar çıkarabileceği nadir de olsa atasözlerinde görülmektedir.

Kız balası kızıktrat, uul balası uukturat. “*Kız çocuğu ilgi çeker, erkek çocuğu zehirler*”. Örnek olarak verilebilir.

İncelenen Kırgız atasözlerinde, kız çocuklarının evlilikle ilgili rollerine değinilmiştir. Kız evlenirken başlık parası alınmasa bile, düğün geleneklerinin yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, evliliğin kızlar için önemli bir hedef olduğu, kız çocuklarının ancak evlendiği zaman bir değerinin olacağı düşüncesi atasözlerine yansımıştır.

Kalıñsız kız bolso da, kaadasız bolboyt. “*Başlıksız kız olsa da, kaidessiz olmaz*”.

Küyöögö cetpey kız tınbayt. “*Kocaya varmadan kız rahat durmaz*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Bazı atasözleri, toplumsal düzenin ve ahlaki değerlerin önemine dikkat çekmektedir. Bir insanın asıl kişiliğini en iyi, ona en yakın olan kişilerin yani ailesinin tanıyabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, çocuklara verilen öğütlerin bazen doğrudan değil, dolaylı yollarla aktarılabilmesi de belirtilmektedir.

Attın sırrı eesine maalım, kızdın sırrı törkününö maalım. “*Atın sırrı sahibine mağlum, kızın sırrı anaevine mağlum*”.

Uugum saga aytamın, uulum, sen uk. “*Uugum sana söylüyorum, oğlum sen anla*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Tespit edilen diğer atasözleri aşağıda verilmektedir.

Açarçılıkta tuulgan balanın eki közü aştı. “*Kıtlıkta doğan çocuğun iki gözü aştı*”.

Bala oyunga toybos, caman uktaganın koybos. “*Çocuk oyuna doymaz, yaman uyumayı bırakmaz*”.

Bala, balanın işi çala. “*Çocuk, çocuğun işi eksiktir*”.

Balaluu kargaga bok artpayt. “*Çocuklu kargaya bok bile kalmaz*”.

“Balam bar” dep, maktanba, topto biröö cok bolso. “*Çocuğum var deydi, övünme, meydanda bir tane bile yoksa*”.

Balanı caşınan, katındı başınan. “Çocuğu küçükken, kadını başından”.
Balanın ırayına caraşa at koy. “Çocuğun görünüşüne göre ad koy”.
Balanın tentek bolmogu üyünön. “Çocuğun yaramaz olması evinden”.
Beşiktegi balanın bek bolorun kim bile? “Beşikteki çocuğun bey olacağına kim bilir?”
Biröönün toogun ceseñ, kaz bayla; malın ceseñ, kız bayda. “Birinin tavuğunu yersen, kaz besle; hayvanını yersen, kız besle”.
Bolor kulun celede bulkuyt, bolor bala beşikte bulkuyt. “Olacak tay bağlandığı yerden fırlar, olacak çocuk beşikten fırlar”.
Caman körgön uulu tüp tutat. “Kötü görünen oğul, soyunu devam ettirir”.
Caman uul atası ölgöndö köböt. “Kötü oğul babası öldüğünde kabırır”.
Camandı casoool koyso, calgız uulunun közün çıgara çabat. “Kötüyü kavas bıraksan, yalnız oğlunun gözünü çıkarır”.
Erkek bala şok bolsun, şok bolboso çok bolsun. “Erkek çocuk haylaz olsun, haylaz olmazsa yok olsun”.
Karı kızga tañ atpayt. “Yaşlı kıza şafak atmaz”.
Kızdı bar üy, kımızı bar. “Kızı var ev, kımızı var tulum”.
Kızdı suraganga ber, kımızdı içkenge ber. “Kızı sorana ver, kımızı içene ver”.
Kızı boozup, enesin korkutat. “Kızı gebe kalarak annesini korkutur”.
Koygo bıçak, kızga kucak. “Koyuna bıçak, kıza kucak”.
Otko cakın ış küyöt, ceñge cakın kız küyöt. “Ateşe yakın tutulan is yanar, geline yakın kız yanar”.
Öspös uul önbös doonu doolayt. “Yükselmeyecek oğul kazanılmayacak davayı ister”.
Seksen cılkı, segiz töö septüü kızdın kalıñı. “Seksen at, sekiz deve çeyizli kızın başlık parasıdır”.
Tırtıktı algan kудay menin uulumdu koyobu (kimdi koyot deysiñ). “Yaralıyı alan Tanrı, benim oğlumu bırakır mı (kimi bırakır)”.
Uul cakşısı urmat, kelin cakşısı kelbet. “Oğulun iyisi hürmet, gelinin iyisi endam”.
Uul camanı uygak menen teñ. “Oğulun kötüsü ayı pençesi otu ile denktir”.
Uul camanı uygak, kız camanı kamgak. “Oğulun kötüsü ayı pençesi otu gibi, kızın kötüsü kamgak otu gibi”.
Uuluñ caman bolso da, boyu uzun bolsun. “Oğulun kötü olsa da, boyu uzun olsun”.
Uuluñ össö urumga, kızın össö kırımga. “Oğulun büyüyünce Urum’a, kızın büyüyünce Kırım’a”.
Uruşpas uul, kerişpes kelin bolboyt. “Kavga etmeyen oğul, münakaşa etmeyen gelin olmaz”.

Sonuç olarak incelenen atasözleri Kırgız toplumunun değerleri, aile yapısı, çocuk yetiştirme anlayışı ve sosyal konumları hakkında bilgiler vermektedir. Çocuk sahibi olmanın mutluluk ve sorumluluk getirdiği, eğitimin aile içerisinde küçük yaşlardan itibaren başlaması gerektiği ve oğlan ile kız çocukları arasında geleneksel ayrımların bulunduğu gibi konular sıkça işlenmiştir. Kız çocukları daha çok evlilik ve namus kavramları çerçevesinde değerlendirilirken, evlilikle ilgili konumları ve toplumsal sorumlulukları da vurgulanmıştır.

2.4. Kardeşler Arası İlişki

İncelenen atasözlerinde kardeşler arası ilişki ile ilgili olarak 10 tane atasözü tespit edilebilmiştir. İncelenen atasözlerine bakıldığında zaman bazı atasözlerinde, her insanın kardeşinin olduğunu ancak aralarındaki saygı ve muhabbetin kaybolması durumunda, kardeşlerin yabancından farksız olacağını anlatılmaktadır. Kardeşlik, toplumda önemli bir değer olarak kabul edilir. Ancak kardeşler arasındaki ilişkinin saygı ve sevgiye dayalı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca aile içinde bazı kararların kişisel olmaktan çok, doğal bir

sürecin parçası olduğunu anlatır. Kardeşlerin birbirlerinin seçimlerini kabullenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Aga-tugan kimde çok, sıylaşpasa, catça çok. “*Abi kardeş kimde yok, saymazsa yat gibidir*”.

Agam kimdi alsa, ceñem oşol. “*Ağabeyim kimi alırsa, yengem odur*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Büyük kardeşler, küçük kardeşler için bir örnek teşkil eder. Onların davranışları, küçüklerin gelişimini doğrudan etkiler. Bazı atasözleri küçük kardeşlerin büyükleri örnek aldığını ve onların davranışlarını taklit ettiğini ifade etmektedir. Büyük kardeşlerin sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerektiğini vurgular. Ayrıca bazı atasözlerinde bir kişinin kendi ailesindeki büyükleri saymazsa, başkalarının büyüklerine daha fazla saygı göstereceğini belirtir. Aile içindeki ilişkilerin değerinin bilinmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Agasın körüp, ini ösöt, ecesin körüp, siñdi ösöt. “*Ağabeyimi görerek erkek kardeş büyür, ablayı görerek kız kardeş büyür*”.

Öz agasın agalay albagan, kişi agasın sagalayt. “*Kendi abisini abi gibi göremeyen, başka birisinin abisine bakar*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

İnsanlar bazen sahip olduklarının değerini ancak kaybettiklerinde veya zor duruma düştüklerinde anlarlar. İncelenen atasözlerinde de insanların kardeşlerinin ve ebeveynlerinin değerini ancak hayatın zor dönemlerinde anladığını vurgulamaktadır.

Agayñdın kadrın calaluu bolsan bilersin, ata-enenin kadrın balaluu bolsañ bilersin. “*Ağabeyinin kıymetini garip olunca bilirsin, anne babanın kıymetini çocuklu olunca bilirsin*”. Atasözü örnek olarak verilebilir.

Maddi durum, kardeşlik ilişkilerinde önemli bir faktör olabilir. Fakirlik ve zenginlik, kardeşler arasındaki bağları bazen zayıflatabilir. Bazı atasözlerinde maddi gücün insanları değiştirebileceğini ve zengin olan kardeşin fakir olanı tanımayabileceğini anlatmaktadır. Ticaretin ise sadece kâr-zarar ilişkisine dayandığını ve yokluğu dikkate almadığını ifade etmektedir. Bazı atasözleri ise insanların en büyük dertlerinden birinin hastalık olduğunu, ancak kardeşler arasındaki anlaşmazlıkların zaman zaman hastalıktan önemli sorun teşkil ettiğini belirtmektedir.

Bay boorun taanıbas, sooda cokko karabas. “*Zengin kardeşini tanımaz, ticaret yokluğa bakmaz*”.

Ooru aştan, doo karındaştan. “*Hastalık aştan, dava kardeşten*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Bazı atasözleri, kardeşler arasında rekabetin veya kıskançlığın doğabileceğini ifade etmektedir. Özellikle abla ve kız kardeş arasındaki ilişkiye yönelik atasözleri bu konuda dikkat çekmektedir. Bazen büyük kardeşin başına gelenlerin küçük kardeşi etkileyebileceği de görülür.

Ecekem erge tiydi, eskisi maga tiydi. “*Ablam evlendi, eskisi bana değdi*”.

Ecekeme işenip, ersiz kaldım. “*Ablama güvenip, kocasız kaldım*”.

Ecelüü kızga ton kayda, eçkilüü koygo suu kayda. “*Ablalı kıza elbise nerede, keçili koyuna su nerede*”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak Kırgız atasözlerinde kardeşlik ilişkileri, hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele alınmaktadır. Genel olarak, kardeşliğin değerli olduğu ama emek gerektiği vurgulanmaktadır. Eğer saygı ve sevgi gösterilmezse kardeşlik bağı kopabilir. Yani kardeşlik ilişkileri toplumun en temel bağlarından biri olsa da bu bağın güçlü kalması için, sevgi, saygı ve karşılıklı anlayış gerektirmektedir.

2.5. Akrabalık İlişkileri ile İlgili Atasözleri

İncelenen atasözlerinde akrabalık ilişkileri ile ilgili olarak 32 tane atasözü tespit edilebilmiştir. Kırgız atasözleri, akrabalık ilişkileri, toplumsal değerler ve aile içindeki

rollerin önemini açıkça yansıtmaktadır. Bu atasözlerinde, akrabalar arasındaki bağlılık ve dayanışmanın yanı sıra, zaman zaman yaşanan çatışmalar ve toplumsal beklentiler de geniş bir perspektifle ele alınmaktadır.

Atasözlerinde akrabalığın, özellikle zor zamanlarda önemli bir destek kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Aile içindeki dayanışma, kişinin dış dünyada güçlü olabilmesi için temel bir unsurdur. Bazı atasözleri geniş aile yapısının bireye sağladığı güvenliği ve desteği ön plana çıkarırken, kişinin ne kadar çok akrabası varsa, o kadar güçlü olacağı ifade edilmektedir.

Törkümdün töbözü kubat. *“Akrabanın tepesi kuvvetli”*.

Üyündö köptü talaada urbayt. *“Akrabası çok olan dışarı da dövülmez”*. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Bazı atasözleri, akrabalar arasındaki ilişkilerin hassas bir dengeye sahip olduğunu ifade etmektedir. Akrabalık bağları her ne kadar güçlü olsa da, zaman zaman kırgınlıklar ve çıkar çatışmaları yaşanabilir. Yani akrabalık ilişkilerinde her zaman mükemmel bir uyum olmadığını, bazen kırgınlık ve anlaşmazlıkların yaşanabileceğini göstermektedir. Ancak yine de akrabalık bağı, insanların birbirine olan derin bağını ve karşılıklı hoşgörüyü simgelemeye devam etmektedir.

Sıyлаşpagan tuuganıñ sır aytpagan duşmanday. *“Saygı göstermeyen akraban sır söylemeyen düşman gibidir”*.

Tuugandın özü taarınsa da, booru taarınbayt. *“Akrabanın kendisi darılsa da, ciğeri darılmaz”*. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Akrabalık ilişkileri sadece kan bağı ile sınırlı kalmaz, evlilik yoluyla yeni akrabalık bağları kurulur. Dönürlük ve gelin-kayınvalide ilişkileri de bütün toplumlarda olduğu gibi Kırgız toplumunda da önemli bir yere sahiptir. Bazı atasözleri evlilikle gelen akrabalık ilişkilerinin nasıl şekillendiğini gösterir. Dönürlükler arasındaki maddi durumun evlilik sürecinde belirleyici olduğu ifade eder.

Alıs cerge kuda bolsoñ, artınçaktap aş keler, cakın cerge kuda bolsoñ, türdüü uşak söz keler. *“Uzak yere dünür olursan, hayvan yükü aş gelir, yakın yere dünür olursan türlü dedikodu gelir”*.

Eki bay kuda bolso, corgo alıшат; eki kedey kuda bolso, dorbo alıшат. *“İki zengin dünür olsa, yorga alıp verirler; iki yoksul dünür olsa, çuval alıp verirler”*. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Ayrıca kayınvalide-gelin ilişkisinin zorlayıcı olabileceği ve bu ilişkilerde karşılıklı saygının önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Kaynaga kaltaybasa, kelin kelteybeyt. *“Kaynana mütevazi olmasa, gelin saygılı olmaz”*.

Kelindi kelgende kör, kempirdi ölgöndö. *“Gelini geldiğinde gör, kocakarıyı öldüğünde”*. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Bazı atasözleri, akrabalık ilişkilerinin her zaman kolay olmadığını, zaman zaman insana yük olabileceğini de dile getirmektedir. Yani akrabalık ilişkilerinin her zaman ideal olmadığını, bazen en büyük sorunların en yakından gelebileceğini anlatır.

Beti betime tiygen tuuganıma barkım cok. *“Yüzü yüzüme değen akrabama kıymetim yok”*.

Ceñeme /eneme/ işenip, ersiz kaldım. *“Yengeme (anneme) inanıp kocasız kaldım”*. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Kırgız atasözlerinde üvey anne ve yetim gibi kavramlar üzerine de durulmuştur. Aile içindeki dengesizlikler ve duygusal çatışmalar ele alınmaktadır.

Ögöy ene öönçül bolot, cetim kekçil bolot. *“Üvey anne alıngan olur, yetim kindar olur”*.

Ögöy önçül, cetim kekçil. “Üvey alingan, yetim kindar”. Atasözleri örnek olarak verilebilir.

Tespit edilen diğer atasözleri aşağıda verilmektedir.

Abısının bolsa, künüm çok debe. “Eltin varsa, günüm yok deme”

Bölöm, bölöm üçün ölüm. “Kuzen, kuzen için ölürüm”

Cakşı abısınına bargıça, caman çabadanındı ahtar. “İyi eltine varacağına, kötü çuvalını karıştır”.

Ceen el bolboyt, celke ton bolboyt. “Yeğen halk olmaz, ense derisinden kürk olmaz”.

Ceendin ceeni, celkenin tonu. “Yeğenin yeğeni, ense derisinin kürkü”.

Colu bolor cığittin ceñesi aldınan çıgat. “Yolu olan yiğidin yengesi karşısına çıkar”.

İlgeri barardın iti çöp ceýt, kederi ketkendin kelinu uuru kılat. “İleri varanın köpeği ot yer, işi yürümeyenin gelini hırsızlık yapar”.

Katın albay kayın al. “Kadın almadan kayın al”.

Kaygı çokto kaygı boldu, ögöy kaynänenin ölgönü. “Kaygı yokken kaygı oldu, üvey kaynananın ölmesi”.

Kelindin betin kim açsa oşol ısık. “Gelinin yüzünü kim açarsa o tanıdık”.

Kelişi-ketişi tuugandıktın belgisi. “Geliş gidiş akrabalığın belirtisidir”.

Kel-keline kelgende kelinden murun kız tuuyt. “İşe gelince gelinden önce kız doğum yapar”.

Kempirge çal, keling küyöö, kızga bozoy. “Kocakarıya ihtiyar adam, geline koca, kıza delikanlı”.

Keregem, saga aytam, kelinim, sen uk. “Çadırımın direğine söylüyorum, gelinim sen dinle”.

Koyçunun tayagınan, kelindin ayagınan. “Çobanın dayağından, gelinin ayağından”.

Küç küyöö catkanın kalınga togoyt. “İç güvey yattığını başlık parasına sayar”.

Özöktön çıkkın ört caman, özdön çıkkın cat caman. “Yakın akrabadan çıkan yangın yaman, kendinden çıkan yabancı yaman”.

Törkünü cakındın töşögü cıyılбайт. “Akrabası yakının dölşöğı toplanmaz”.

Tuura söz tuuganga cakpayt. “Doğru söz akrabaya gitmez”.

Tuuramçıdan tuuganıñ bolsun. “Taklit edenden akraban olsun”.

Sonuç olarak Kırgız atasözlerine bakıldığı akrabalık ilişkileri, toplumun temel unsurlarından biri olarak kabul edildiği görülmektedir. Atasözlerinde akrabalar arası dayanışma, evlilikle kurulan yeni akrabalık bağları, maddi durumun bu ilişkiler üzerindeki etkisi ve aile içi çekişmeler açık bir şekilde ifade edilir. Bu atasözleri, Kırgız toplumunun akrabalığa verdiği önemi ve sosyal ilişkilerde akrabanın oynadığı rolü yansıtan kültürel mirasın önemli parçalarıdır.

Sonuç

Kırgız Türkçesindeki karşılığı *makal* olan atasözleri, kültürel zenginliği gösterme, sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde ve uygarlıkların gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Kırgız Türklerinde önemli bir değer olan aile ve akrabalık anlayışı atasözlerine de yansımıştır. Kırgız atasözleri, toplumun aile yapısı, evlilik anlayışı, ailede çocuğa verilen değer, akrabalık bağları ile kadın ve erkek rollerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. İncelenen atasözlerinden yola çıkarak, evlilikte karşılıklı saygı, sadakat ve uyumun ön planda olduğu, anne ve babanın bir kutsiyete sahip olduğu ve toplumun temel yapı taşları olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Kardeşlik bağı ve akrabalık ilişkilerinin değerli olduğu ancak bazı konularda emek gerektirdiği vurgulanırken, çocuk yetiştirme konusunda kız çocuk ve erkek çocuğa verilen değerlerde farklılıklar olduğu görülmektedir. Kadın ve erkeklere farklı sorumluluklar yüklenmiş, erkeğe cesaretlilik ve fedakârlık gibi olgular yüklenirken, kadının ise aile içindeki düzeni düşünmesi gerektiği ve sadakatle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak, Kırgız atasözleri ait olduğu toplumun değerlerini, sosyal yapısını ve kültürel mirasını yansıtan önemli öğeler olmuştur. Kırgızlar, yüzyıllarca göçebe bir şekilde yaşamış, tarihin farklı dönemlerinde sürgüne ve kırgına uğradıkları dönemlerde dahi aile yapılarını sağlıklı bir şekilde koruyabilmişlerdir. Kırgız aile yapısı, yüzyıllarca aile kurmak ve aile bağlarını güçlü tutmak, tarihsel ve kültürel anlamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Aile kurarken sadece bireylerin arasındaki uyum değil, aynı zamanda ailelerin itibarı ve ahlaki özellikleri de dikkate alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R., Selçuk, B. K. (2023). Kırgızca-Türkçe Sözlük Cilt 1-2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayrak İşcanoğlu, İ. (2018). “Kırgız Aile ve Sosyal-Kültürel Hayatında Kadın”. Uluslararası Türk Lehçeleri Araştırmaları Dergisi (2) s. 358-366.
- Can, Y., Aslan, F., (2017). “Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı”. Sosyal Bilimler Dergisi, 11, s. 87-101.
- Cumakunova, G. (2012). “Türkçe-Kırgızca Akrabalık Terimleri”. 1.Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. 06-07 Kasım. Kazan: 209-218.
- Dıykanbayeva, M. (2013). “Kırgız Türklerinde Evlilik ve Buna Bağlı İnanışlar”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 49, s.131-144.
- Eshenkulova, G. (2023). “Kırgız Türkçesinde ve Kültüründe “Üy-Bülö” (Aile) Konsepti”. Bışkek Devlet Üniversitesi Bülteni, s. 231-238.
- Gökalp, Z. (1976). Türk Medeniyeti Tarihi. Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları 1. Seri: 8, İstanbul: Güneş Matbaacılık.
- Görgün Baran, A. (2004). “Türkiye’de Aile İçi İletişim Ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (1), s. 31-42.
- Haykır, Y., Haykır, H. (2017). “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Aile Yapısına Bir Bakış”. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (117/230), s. 87-106.
- Kafesoğlu, İ. (1998). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kırgız Adabiyatı Ensiklopediyalık Okuu Kuralı, (2004), (Başkı Redaktor: Ü. Asanov), Bışkek: Mamlekettik Til Cana Ensiklopediya Borboru.
- Turar, H. (2007). “Kırgızlarda Akrabalık Terminolojisi ve Akrabalık İlişkileri”. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 6: 155-169.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Cilt 1. 1977: İstanbul.
- Yudahin, K.K. (2011). Kırgız Sözlüğü (Çev: Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.